

Tecrîd-İ Sarîh Mukaddimesi'nin Kaynağı Meselesi II: Mukaddime'ye Tedrîbu'r- Râvî'den Alınan Pasaj Bilgilerin Tesbiti

Yrd. Doç. Dr. Veli ATMACA*

Atıf / ©- Atmaca, V. (2008). Tecdîd-i Sarîh Mukaddimesi'nin Kaynağı Meselesi II: Mukaddime'ye Tedrîbu'r- Râvî'den Alınan Pasaj Bilgilerin Tesbiti. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1), 109-127.

Özet- Cumhuriyet Türkiye'si'nin hadis alanındaki ilk eseri sayılan Tecdîd-i Sarîh ve Hadis Tarihi ve Usûlüne dair geniş bilgi içeren Mukaddime'nin, klasik Hadis Usûlü eserlerinden alınmış olma ihtimaline dair kanaatimizi doğrulamak için yapılan çalışmanın devamında, Tedrîbu'r- Râvî ile benzerlik arzeden bilgiler tesbit edilmiştir. Mukayese çalışması, her iki eser arasındaki benzerliklerden olan ve bir sayfa tutarında; aynen alıntı görünümü veren bilgilerin tesbitini kapsamaktadır. Neticede yaklaşık bir sayfalık benzerliklerin de bir hayli çok olduğu görülmüştür.

Anahtar Kavramlar- Ahmed Na'im, Tecdîd, Tedrîb, Süyuti.

Hadis İlimleri'nde en sıkıntılı çalışma alanlarından birisi de klasik hadis metodolojisi (Usûl, Tarih ve İstılahlar) meselesidir. Günümüzde karşılaştığımız tartışmaların bir sebebi de geçmiş ulemânın ürettiği birçok kavrama farklı anlamlar yüklemesi; aynı kavramdan farklı hükümler çıkarmış olmasıdır denilebilir. Özellikle Tasnif devrine ait terimlerde o dönemin muhaddisleri bile tam olarak ittifak halinde olamamışlardır. Cerh ve ta'dîl lâfızları, hadis tahammül ve edâ sîgaları ile bunların hükmüne dair tartışmalar, klasik ulemânın kavramlarda

---

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

tam bir ittifak sağlamadığını göstermektedir. Bunun bazı örnekleri, çalışmamız esnasında farklı görüşlerin nakli esnasında görülecektir.

Gerek Tedvin ve Tasnif dönemi gerekse Şerh ve Derlemecilik devrinde muhaddislerin ihtilafa düşmesini büyük ölçüde engellediğini düşündüğümüz ortak kavramların da var olduğunu inkâr edemeyiz.

Oldukça girift ve muhataralı bir alan olan Hadis Usûlü ve Tarihi konusunda bir eser yazmanın uzmanlık isteyen bir saha olduğu takdir edilecektir.

Bu durumda meslekten hadisçi olmayan Ahmed Na'im'in,¹ Tecrîd Tercümesi'nden daha da kıymetli olduğuna inandığımız Mukaddime'sinin, hangi eserler ışığında hazırlandığı ve alıntılarının ne kadar hacimde olduğunun aydınlatılması zaruridir. Çünkü Tecrîd Tercümesi, bir bakıma hadisçi olsun olmasın bütün vatandaşların bilgilenmesine yardımcı olmuştur. Ancak Mukaddime, özellikle hadis araştırmacılarına hitabetmiş olmakla, Türkiye Cumhuriyeti döneminin hadis çalışmalarına uzmanlık kaynağı teşkil etmiştir diyebiliriz.

Bu öneminden dolayı Mukaddime'nin içerdiği bilgilerin kaynakları itibarıyla araştırılmasının, hem sözkonusu eserin bilgi değerini hem de tarihi kıymetini artıracığına inanıyoruz.

Tecrîd Mukaddimesi'nin kaynakları meselesine dair çalışmanın başlangıcı niteliğindeki bu makalede, Mukaddime'nin sayfa ve konu sırasını esas aldık. Elbette Mukaddime'nin ilmi değerinin artırılması amacıyla diğer klasik hadis usûlü kaynaklarından yapılan alıntılar da tesbit edilmelidir. Ancak makale hacminde bir çalışma için oldukça geniş olan böylesi bir mukayese ve tesbit faaliyetinin, kitap çapında bir çalışmaya bırakılmasının daha uygun olacağı teslim edilecektir.

Mukaddime'nin kaynaklarını araştırma işinde münhasıran Tedrîbu'r- Râvî'yi tercih etmemizin sebebi, ilk incelemede görüldüğü üzere, alıntılarının çoğunun Tedrîb'ten olduğu intibahıdır.

Aynı konudaki çalışmamızın, henüz yayına hazır olan I. sayısında, tesbit ettiğimiz benzerlik veya nakillerin iki ile on veya oniki sayfa tutarındakiler ortaya konmaya gayret

---

¹ İlgili çalışmanın, eş zamanlı yayına hazırlanan I. tefrikasında Ahmed Na'im ve Tecrîd-i Sarîhin tercümesi hakkında kısa bilgi verilmiştir.

edilmiştir. Tecdîd Mukaddimesi'nin kaynakları konusunda nihai sözün söylenebilmesi için daha az miktardaki alıntılardan başka Tedrîb haricindeki usûl kitaplarının da dikkatle incelenmesininin gerekliliğine inanıyoruz. Oldukça geniş hacimli olacağını tahmin ettiğimiz bu çalışmayı ileriki bir zamana bırakıyoruz. Zaten makale çapındaki bu çalışma ile Tecdîd Mukaddimesi'nin kaynaklarının tesbiti lüzûmunu ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın bu sayısında ise Mukaddime yazarı tarafından Tedrîb'ten yapıldığını düşündüğümüz yaklaşık bir (1) sayfalık nakillerin tesbitine gayret edeceğiz.

Mukaddime ile Tedrîbu'r- Râvî Arasındaki Bir (1) Sayfalık Benzerlikler

Tedrîb, II / 171:

و اما النزول فضع العلو فهو خمسة اقسام ايضا تعرف من ضدها

Mukaddime, s. 193 / 198:

Nuzûl-i İsnâd

“ Uluvv-i İsnâd beş dereceli olduğu gibi onun zıddı olan Nuzûl-i İsnâd beş derece üzerindedir.”

Tedrîb, II/234:

قال الخطيب هو من صحب صحابيا ولا يكتفي فيه بمجرد اللقي

Mukaddime, s. 30/30:

Tabiîn

“...Hatib-i Bağdâdi'nin tarifine göre ise lâakal bir Sahâbi ile sohbeti olana itlak olur sa ki bu sohbet, ıstılâhî bir ma'nada olun sohbet-i hâssadır,²...”

Tedrib, II/235:

ثم اختلف في طبقات التابعين فجعلهم مسلم ثلاث طبقات

Mukaddime, s.31/31-32:

Tâbiînin Tabakâtı

“... Tâbiînin de tabakâtını zikretmekte ihtilaf edilmiştir. Muşârun ileyhim hazerâtını Müslim üç, İbnü Sa'd dört Hâkim de –dereçât ve sunûfu çoğaltmadaki âdeti üzere- onbeş tabakaya ayırmışlardır...”³

Tedrib, II / 240:

و عن أحمد بن حنبل : أفضل التابعين سعيد بن المسيب ، قيل له

Mukaddime, s. 35/35:

Tabiîn'in Efdalleri

“ Tabiîn'in efdali olmak üzere isimleri söylenen zevât şunlardır: Saïd b. el-Müseyyib veya...”

و قال ابو بكر بن ابي داود : سيدنا التابعيات حفصة بنت سيرين و

“ Tabiyyâtın seyyideleri de alelittak Muhammed b. Sîrîn'in hemşiresi Hafsa bintü Sîrîn ile ...”

---

² Burada: “**Abdullah b. Ebi Evfâ** (r.a.)'ı görmüştür diye **Mansur b. El-Mu'temir**'i (132) Tâbiîn'den saymışlardır. Hâlbuki bunların görmüş oldukları Ashâb-ı Kirâm'dan muttasıl rivayetleri sabit olamıyor.”ifadesini tesbit edemedik. Bu ibareyi diğer usûl kitaplarında bulmak mümkündür. Ancak biz burada sadece Tedrib'le mukayese yaptığımız için, bunun araştırılmasını sonraki mesaiye bırakıyoruz.

³ Ancak burada a) **Saïd b. Müseyyib** zikredilmektedir. b) isimlerde takdîm- te'hir vardır.

Tedrib, II / 204:

و ضعف الخطيب في هذا النوع كتابا و مثاله ما روي عبد الله بن مبارك قال سفيان
لاتجلسوا علي القبور ولا تصلوا اليها

Mukaddime, s. 302 / 310:

Mazîd fi Muttasili'l-Esânid⁴

“ Misâl: Abdullah b. el-Mübârek tarîkından rivâyet edilen لاتجلسوا علي القبور ولا تصلوا اليها
اليها

Tedrib, I / 308:

الخامس: الصحيح أن الجرح و التعديل يثبتان بواحد

Mukaddime, s. 362/ 371:

Üçüncü Kaide

“ Kavl-i sahîha göre, cerh de ta'dil de ârif olan yalnız bir kimsenin sözüyle sabit olur.”⁵

Tedrib, I / 329:

الثامنة تقبل رواية التائب من الفسق و من الكذب في غير الحديث النبوي كشهادته

Mukaddime, s. 374 / 383:

Onüçüncü Kâide

“ Fıskından tevbe ettiği tebeyyün eden kimsenin rivâyeti, şehâdeti gibi makbuldür.”

---

⁴ Bu nev'in (**Mukaddime**, s. 310' da) ilk dört satırını Tedrib'de bulamadık.

⁵ Mukaddime'deki “İstidrâd” kısmındaki malumât, konu ile ilgili olarak Tedrib'tekilerle farklılık arz ediyor.

Tedrib, I / 334:

التاسعة : إذا روي ثقة عن ثقة حديثاً ثم نفاه المسمع

Mukaddime, s. 375 /384:

Ondördüncü Kâide

“ Bir sika diğer sikadan bir hadis rivâyet ettikten sonra asıl, yani şeyh olan râvîce siğâsıyla: “Ben bunu ona rivâyet etmedim” ve...”

Tedrib, I /339:

الحادي عشرة : لا تقبل رواية من عرف بالتساهل في سماعه او اسماعه

Mukaddime, s. 378 /387:

Onyedinci Kâide

“ Hadis ismâ' ve istimâ'ında tesâhül ve mübâlâsızlık gösteren kimsenin rivâyeti kabul olunmaz.”

Tedrib, II / 12:

سواء قرأت عليه بنفسك او قرأ غيرك عليه و انت تسمع وسواء كانت القراءة منك او من غيرك من كتاب او حفظ .....

Mukaddime, s. 396/ 406:

Kırâet Ale's- Şeyh, yahut Arz

“ Kırâet ale's-şeyh bilâhare şeyhinden rivâyet edebilmek için hadisleri onun huzurunda okumağa derler. İster tâlib bizzat okumuş, ister mecliste hâzır diğer bir tâlib okumuş da o dinlemiş; hadisler ister kitaptan, ister ezberden okunmuş...olsun...”

Tedrib, II /19:

فروع : الاول : إذا كان أصل الشيخ حال القراءة عليه بيده.

Mukaddime, s. 403/ 413:

Sema ile Arz'a Teferru Eden Bazı Mesâil:

“ 1. Fer':

“ Birinci ihtimal: Şeyh okunanı hafızasından bilir ve asıl olan nüshayı elinde bulundurur.”⁶

Tedrib, II/20-21:

الثالث: قال الحاكم الذي إختاره ” انا“ في الرواية و عهدت عليه أكثر مشايخي أئمة عصري أن يقول الراوي فيما سمعه وحده من لفظ الشيخ حدثني بالافراد و فيما سمعه منه مع غيره حدثنا بالجمع

Mukaddime s. 404/ 415:

3. Fer' :

“ Gerek Semâ'da gerek 'Arz'da râvî şeyhin lâfzından tek başına dinlemiş ise esnâ-yı edâda حدثنا başkalarıyla birlikte dinlemiş ise

Tedrib, II /59:

وبه قطع الغزالي في المستنصي ....

Mukaddime, s.434 / 444:

---

⁶ Mukaddime sahibi bu konuyu (1. Fer') biraz genişleterek Tedrib'den almıştır.

“ ... Gazâli de el-Mustasfâ'da:...”

Tedrib, II / 59:

القسم السابع من أقسام التحمل الوصية وهي أن يوصي الشيخ عند موته أو سفره لشخص بكتابه يرويه ذلك الشيخ .....

Mukaddime, s. 435 / 445:

Vasiyet Bi'l-Kitâb

“ Ahz ve tahammülün yedinci tarîki Vasiyettir ki, bir şeyhin rivâyet ettiği kitab veya cüz'ü vefât ederken yahut sefere çıkarken bir şahsa vasiyet etmesidir.”

Tedrib, II / 86:

الثامنة غلب عليهم الاقتصار في الخط علي الرمز في حدثنا و أخبرنا لتكرارها .... من حدثنا الثاء والنون و لالف و يحذفون الحاء و الدال وقد تحذف ايضا....

Mukaddime, s. 438 / 449:

Bazı Rumûz.

“نا، الثانی: إذا اراد الرواية من نسخة ليس فيها سماعه ولاهي مقابلة به ... حدثنا ...”
نادرًا دالّ'ي إضافةً بـ حدثنا سُورته إفراغٌ بـ.”⁷

Tedrib, II / 95:

الثاني: إذا اراد الرواية من نسخة ليس فيها سماعه ولاهي مقابلة به ...

Mukaddime, s. 442/452:

Kendisinin Olmayan Nüşhâdan Rivâyet Meselesi.

---

⁷ Buradaki bener ifadeler ve rumuzlar; Tedrib II, 86, 87, 114 ve 115'te geçmektedir.

“ Râvî mesmuâtından olan bir şeyi rivâyet etmek istediğinden semâ'ı hangi nüshadan vâki olmuş ise o nüshadan yahut...”

Tedrib, II / 105:

واما تقطيع المصنف الحديث الواحد في الابواب بحسب الاحتجاج به في المسائل كل
مسئلة علي حدة فهو إلي الجواز أقرب ومن المنع أبعد

Mukaddime, s. 460 / 471:

Taktî'-i Hadîs.

“ ... Taktî'den muradları musannifin bir hadîsi mutazammın olduğu ahkâma göre parçalayıp herbirini kitabın alâkalar olduğu bâb-ı mahsûsundan zikretmesidir ki, bundan maksad mesâli- fihîyyenin her bâbında haberin yalnız o bâbda ihticâca sâlih olan kısmını göstermekle iktifâ ve tatvilden ihrâzdir.”

Tedrib, II / 121:

الثالث عشر : قال الشيخ ابن الصلاح الظاهر أنه لا يجوز تغيير قال النبي صلى الله عليه و
سلم ولا عكسه وإن جازت الرواية بالمعني ،...

Mukaddime, s. 476/487:

Resûl ile Nebî Lâfızlarının Yekdiğeri Makâmına İkâmesi Meselesi.

رسول الله صلى الله عليه و رسول الله صلى الله عليه و dediği yerde sâmi: “ Râvînin
عن سلم یا hut râvî söylese sâmi” birincisini diyebilir mi? Bu kadar tağyiri bile hoş görmeyenler
vardır. İbn Salâh : “Rivâyet bi'l-mâ'nâyı câiz görsek bile zâhiren bu câiz olmaz.”⁸

---

⁸ **Mukaddime, s. 487- 488'de** Hatîb'in sözünü Tedrib'de tesbit edemedik.

Tedrib, II / 123:

إذا كان في سماعه بعض الوهن اي الضعف فعليه بيانه حال الرواية .....

Mukaddime, s. 477 / 448:

Sema'daki Taksîrin Beyânı Meselesi.

“ Râvînin semâ'ında biraz vehn vâki” olmuş ise esnâ-yı rivâyetti bu hâli beyân etmek vazifesidir.”

Tedrib, II / 216:

واكثرهم حديثا ابو هريرة روي خمسة آلاف وثلاثمائة واربعة وسبعين حديثا اتفق الشيخان منها علي ثلاثمائة وخمسة وعشرين ، ....

Mukaddime, s. 26/25:

“1- Ebû Hurayra (59) (r.a.) ki, 5374 hadîs rivâyet etmiştir. Bunların 335'i Sahihâyn'de...”⁹

Tedrib, II / 239:

ومن التابعين المخضرمون واحدهم مخضرم بفتح الراء وهو الذي ادرك الجاهلية وزمن النبي صلي الله عليه وسلم وأسلم ولم يره .....

Mukaddime, s. 32/32:

“ ... Muhadram Ehl-i Hadîs ıstılahınca hem zamân-ı cahilyeti, hem de zamân-ı Saadet-Nişân-ı Nübevvet'i idrâk edip de Nebiyy-i Ekrem(S.A.V.) Efendimiz'i görmek şerefine nâil

---

⁹ Diğer Muksirûn hakkında malumâtta da benzerlik yanında bazı ziyadeler ve farklılıklar da vardır.

olamazsınız nimet-i İslâm ve imâna mazhar olmuş olanlara verilen bir isimdir. Muhadram'ın mânâsı çoktur...¹⁰

Tedrib, II/64-65:

النوع الخامس والعشرين : كتابة الحديث ، وضبطه ، وفيه مسائل : إحداها : اختلف السلف من الصحابة والتابعين في كتابة الحديث فكرها طائفة منهم : ابن عباس وابن مسعود وزيد بن ثابت

Mukaddime, s.40/40:

“ Süyûti'nin Tedrîb'deki beyânına göre İbnü-Mes'ûd, Zeyd b. Sâbit, Ebû-Mûsâ el-Eş'arî, Ebû-Sâid el Hudrî, Ebû-Hüreyre (r.a.) gibi birçok sahâbî hadisin yazılmasına taraftar değildir.”

Tedrib, I / 241:

..... فلإعتبار أن يأتي الي حديث لبعض الرواة فيعتبره بروايات غيره من الرواة بسبب طرق الحديث ليعرف هل شاركه في ذلك الحديث رواه غيره فراوه عن شيخه أولا ؟

Mukaddime, s. 111/ 114. P. 3:

“ İtbarın kâidesi şudur: Muhaddis, ruvattan birini rivâyet ettiği hadis-i ferdi ele alıp ve sebr etmek yani arayıp taramak sûretiyle diğer ruvât-ı hadisin rivâyetiyle mukayese (İtbar) edip “acaba bu hadisi o lafz ile rivâyet eden başkası da var mıdır?” diye bakar...”¹¹ s. 115. P. 2'ye kadar

Tedrib, I / 243:

---

¹⁰ **Mukaddime**, s. 34'deki, Lugaviyyûn ıstılâhınca Muhadram'a verilen anlam” ile ilgili 2. Parağraf 'taki bilgiler Tedrîb'te bulunmamakta olup geri kalan bilgiler ise aynen uymaktadır.

¹¹ **Mukaddime**, s.114. P. 2'de ıstılahların lügat manası ve izâfetlerine dâir verilen mâlûmât Tedrîb'de yoktur.

وقال شيخ الاسلام : قد يسمي الشاهد متابعة أيضا ، والأمر سهل مثال ما اجتمع فيه المتابعة التامة والناصر والشاهد . مارواه الشافعي في الأم عن مالك عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر أن رسول الله صلي الله عليه وسلم قال: الشهر تسع وعشرون ،

Mukaddime, s. 114/117. P. 2:

“ Hem Tâbiî, hem Şâhid'i bulunan hadis-i ferd'e misâl: İmam Şâfi'î İmam Mâlik'den, O da Abdullah b. Dînâr'dan, O da İbn Ömer (r.a.)'dan: الشهر تسع وعشرون ¹²den itibaren. ”

Tedrib, I / 198-199:

الاول كان صحيحا هكذا نص عليه الشافعي في الرسالة ، مقيدا له بمرسل

Mukaddime, s.143/144. P. 2:

“ İmam Şafi'înin Er-Risâle'deki tensîsına göre- bu gibi merâsili kabûl için bu iki şartın üç şartı daha vardır:...”

Tedrib, I / 252:

ويتطرق الي الاسناد الجامع شروط الصحة ظاهرا وتدرک العلة بتفرد الراوي وبمخالفة غيره له مع قرائن....

Mukaddime, s. 172/176. P. 3:

“ Ahâdis içinde tetkîki en müşkil olanlar Muallel nev'i dir. Sahîh ve illetten sâlim gibi görünen bir hadisin illeti râvî-i sikanın ya o rivâyette teferrüdü veya başka sikâta muhalefeti ile idrak olunursa da ...”

---

¹² **Mukaddime**, s. 118. P. 3'den sonuna kadar olan kısım İbn Salâh'ın Ulûm'ül-Hadis'inde s.76'da geçmektedir.

Tedrib, I / 251:

قال الحاكم : وإنما يعلل الحديث من أوجه ليس للجرح فيها مدخل

Mukaddime, s.174/173. P. 2:

“ Hâkim: “ Bir hadîs birçok cihetlerden ta'lîl olunabilir ki hiçbirinin cerhde medhali olmaz...”

Tedrib, II / 168:

الخامس : العلو بتقدم السماع من الشيخ ، فمن سمع منه متقدما كان أعلي ممن سمع منه

بعده ...

Mukaddime, s.193/197. P.2:

“ Ulûvv-i isnâdın beşinci mertebesi yine aded bir, şeyh de bir olduğu halde râvînin tekaddüm-i semâi ile olan uluvvdür.”

Tedrib, I / 99, 100:

قال العراقي في هذا الكلام نظر . لقول البخاري : أحفظ مائة ألف حديث صحيح ومائتي

ألف حديث غير صحيح ....

Mukaddime, s. 216/221. P. 3:

“ Muhyiddîn-i Nevavî ise: “Savâb olan usûl-i hamse ki Sahihayn ile Ebû Dâvûd ve Tirmizî ve Neseî (Sünen)'leridir. Hâricinde kalan sahîhler pek azdır.”diyorsa da bu söz de mahal-i i'tiraz görülmüştür. Zîrâ Buhârî'nin : “Yüzbin sahîh, yüzbini de gayr-i sahîh hadîs mahfuzumdur”dediği yukarıda (sh.66) geçmiştir.”¹³

---

¹³ **Mukaddime**, s. 223. el-Heysemî'nin yazdığı zevâid kitaplarının mahreçleri aynen zikredilmektedir. Ancak zevâid kitaplarının ismi, Tedrib'de verilmemektedir. Zikredilen 9. ve 10. zevâid kitaplarından da Tedrib'de söz edilmiyor.

Tedrib, I / 124:

في تخفيف شرط البخاري ومسلم ، قال ابن طاهر : شرط البخاري ومسلم أن يخرجوا الحديث المجمع علي ثقة رجاله الي الصحابي المشهور ....

Mukaddime, s.231/237. P.1:

“ Ebu'l-Fazl b. Tâhir el-Makdîsî (448/507)'nin tetkikine göre de Buhârî ile Müslim'in şartı tâ sahâbî-i meşhûra varıncaya kadar nâkıllerinin hep sika oldukları müttefekun aleyh olup...” s. 238. P.1'e kadar.

Tedrib, I / 273:

الثالث: أن يسمع حديثاً من جماعة مختلفين في اسناده أو متنه فيرويه عنهم باتفاق ولا يبين ماختلف فيه ، .... ومثال اختلف السند حديث الترمزي : عن بندار عن ابن مهدي عن سفيان الثوري عن واصل ومنصور ولأعمش عن ابن وائل عن عمر بن شحبيب عن عبد الله قال: قلت: يا رسول الله ، اي الذنب أعظم ؟ الحديث .... قال أن تجعل لله ندا وهو خلقك .....

Mukaddime, s. 291/299. P. 3:

“ 1- Bir hadîsi müteaddid kimseler muhtelif isnâdlarla rivâyet ederler de bir râvî bunların hepsinden rivâyet etmiş bulunur. Lâkin merviyun-anhlerin isnâd ihtilaflarını beyân etmeksizin- cümlesi güyâ bir isnâda müttehid imişlercesine-hadîsi yalnız birinin bir isnâdı ile sevkeder.

قلت: يا رسول الله ، اي الذنب أعظم ؟ الحديث .... Misâl: Abdullah b.Mes'ûd (r.a.)'in: .... قال أن تجعل لله ندا وهو خلقك .....

Tedrib, I / 271:

الثاني أن يكون عنده متنان مختلفان باسنادين مختلفين فيرويها باحدهما او يروي أحدهما بإسناده الخاص به ويزيد فيه من المتن الآخر ما ليس في الاول ....

Mukaddime, s.293/301. P. 2:

“ 3- Bir râvîde iki sahabîden yahud bir sahabîden iki muhtelif isnâd ile menkûl iki muhtelif metin bulunur da ondan rivâyet eden kimse her iki metini bu isnâdlardan yalnız biriyle rivâyet eder yahud metinlerden birini o metne has isnâd ile rivâyet ederken ondan olmayan bir sözü de öteki metinden alıp katar.”¹⁴

Tedrib, I / 270:

مثاله ما رواه الخطيب من رواية ابن قطن وشبابه، فرقهما ، عن شعبة عن محمد بن زياد عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : أسبغوا الوضوء ، ويل للاعقاب من النار، ....

Mukaddime, s.294/302. P. 2:

“ Metin evvelindeki idrâca misâl: Hatib-i Bağdadî'nin tahkik ettiği üzere Ebû Kattân ile Şebâbe tarîklerinden ...” s. 323. P. 2'ye kadar.

Tedrib, I / 324, 325:

..... وقال شيخ الاسلام : التحقيق أنه لا يرد كل مكفر ببدعته ، لأن كل طائفة تدعي أن مخالفتها مبتدعة ....

Mukaddime, s. 319 / 327. P. 3:¹⁵

“ Şeyhul'İ-İslâm İbn Hacer'in beyân ettiği mezheb ehl-i tahkîka göre ise bid'ad ile tekfir olunan râvî-mah-zî bid'aktan dolayı – reddolunmamalıdır. Zirâ muhaliflerinin mübtedi' olduğunu idda etmeyen hiçbir tâife yoktur.”¹⁶

---

¹⁴ Bu iki hususun misâlleri **Tedrib**, I / 272'dedir.

¹⁵ **Mukaddime**, s. 327'de 2. ve 3. paragraflar **Tedrib**, I / 324. 325'den alınmıştır. Krş.

¹⁶ **Mukaddime**, s. 328'de 2. paragrafın son kısmı **Tedrib**, I / 324'den özetle alınmış haldedir. Yaklaşık olarak bir sayfa var.

Tedrib, I / 326, 327:

الثاني : قال العراقي اعترض عليه بأن الشيخين ايضا احتجا بالدعاة ، فاحتج البخاري
بعمران بن حطان وهو من الدعاة ،.....

Mukaddime, s. 323/331- 332. P. 2:

“ Herhalde bir rivâyetin medâr-ı kabul veya reddi râvînin zâbit ve adl olup olmaması
olduğundan duât-ı Havâric'den olan meselâ İmrân b. Hittân'ın (84) rivâyetine Buhârî, ...”

Tedrib I / 372:

قال العراقي : وبسبب ذلك أفردته بالتصنيف من المتأخرين الحافظ صلاح الدين العلاء ،
قلت قد الف فيه الحازمي تأليفا لطيفا ،

Mukaddime, s. 323/333. P. 4:

“Muhtelit olan râvîler ehl-i hadîsce ma'lumdur. Bunlar hakkında Ebû Bekr Muhammed
b. Mûsâ el-Hâzimî (447/343) ile Hâfız Salâhüd-Din el-Alâî (684-761) müstakil birer kitab
yazmışlardır.”¹⁷

Mukaddime, s. 357/365. Kevâid-i Cerh ve Ta'dîl:¹⁸

Tedrib, I / 310-311:

و إذا قال حدثني الثقة ، او نحوه من غير أن يسميه لم يكتف به في التعديل علي الصحيح
حتي يسميه ،.....

Mukaddime, s. 363/376. P. 1:

---

¹⁷ **Mukaddime**, s. 333. P. 5'i ve s. 334. vb. **Tedrib**, II /372, 373, 376 ile krş. Bir sayfa var.

¹⁸ **Mukaddime**, s. 365'de 1. paragrafın ilk yedi satırı **Taqrib**, I, 300'dendir. Diğer benzer bilgiler için:
Mukaddime, s.365'de nakledilen âyet ve diğer deliller **Tedrib**, I /300'de aynen nakledilmektedir. **Mu-**
kaddime, s. 366'daki mâlumâtın bir kısmı da **Tedrib**, I /301 ve 302'dedir.

“ Sikanın isim zikretmeyerek: حَدَّثَنِي الثَّقَةَ “ Bana sika söyledi” demesi kavli-i sahîha göre şeyhini ta'dile kifâyet etmez.

SONUÇ

Hadis usûlü, tarihi ve ıstılahlarının incelenmesi, hadis ilimlerinde yeterli bilgiye sahip olmayı gerektirmektedir. Ahmed Na'îm'in meslekten hadîçi olmadığını biliyoruz. Buna rağmen, Cumhuriyet tarihindeki hadis çalışmalarına birçok yönden fayda sağlamış veya tesir etmiş olan Tecrîd Mukaddimesi'nin klasik kaynaklarla mukayese edilmesi, müstakil çalışma yapmayı gerekli kılmıştır.

Çalışmanın muhtevassından da anlaşılacağı üzere amacımız sadece her iki eserin ihtiva ettiği bilgilerin benzerliğini ortaya koymak olup, bu bilgilerin doğruluğunu veya yanlışlığını tesbit, değerlendirme ve tartışma değildir.

Eldeki çalışmanın neticesinde Mukaddime'nin, Tedrîbu'r- Râvî ile uyumlu olan yaklaşık birer sayfalık mutabakatı, toplam kırk (40) sayfayı aşmaktadır. İki yıldız arasında verdiğimiz her bir kısım, en az bir sayfalık uyuma işaret eden kısımlardır.

Mukaddime'nin kaynaklarına dair neşre hazırladığımız bu çalışmanın I. Tefrikasında tesbit edilen sayfa miktarı da hesaba katılırsa, Ahmed Na'îm'in Tedrîb'ten alıntıları önemli bir hacme ulaşmaktadır. İleriki çalışmalarımızda ortaya konacak olan benzerlikler de göz önüne alınırsa bunca benzerlik, temelden hadisçi olmayan; felsefe üstadı bir alimin, hadis usûlü, tarihi ve edebiyatına dair kaynaklardan bilgi derlemiş olmasıyla izah edilebilir.

Anlaşılan o ki, Ahmed Na'îm bizatihi beyan etmese de hatta metin içerisinde Tedrîb'ten naklettiği halde “Tedrîb'te şöyle geçmektedir veya Süyûtî, filan âlimin görüşünü şu şekilde vermektedir” demeden; diğer ulemânın görüşlerini sahibine veya eserine doğrudan nisbet ederek vermiş olması, şüpheleri çekmektedir. Yani Ahmed Na'îm bu şekildeki nakille-riyle, klasik bir âlimin görüşünü, bizzat kendi eserinden almış görünümü vermektedir. Oysa şimdilik Tedrîb özelinde yaptığımız tetkikten anlaşıldığı gibi, nice âlimin görüşü, kendi eserlerinden alınmamış; Tedrîb'ten nakledilmiştir. Daha derinlemesine yapacağımız ileriki bir ça-

İşmada, diğer hadis usulleriyle Mukaddime'nin mukayesesi esas alınacaktır. Muhtemelen Tedrîb dışındaki usûl kitaplarından bazılarında bizzat müracaat etmiş olsa da Ahmed Na'îm, Tedrîbu'r- Râvî'den daha çok istifade etmiş; hatta bazı ulemânın kendi kitabına müracaat etmek yerine Tedrîb'den nakletmiş olması, çalışmamızın Tedrîb özeline indirgenmesini gerekli kılmıştır.

Konuya dair her iki makalenin neticesinde edindiğimiz kanaate göre Tecrîd Mukaddimesi'ndeki Tedrîb kaynaklı bilgilerin tamamını tesbit etmeyi zaruri kılmıştır. Hatırlanmalıdır ki, bi her iki çalışmada, Mukaddime ile Tedrîb arasındaki benzerliklerin sadece bir kısmını tesbite çalıştık. Kesintisiz olarak bir sayfa tutarında olan alıntılardan on (10) sayfadan fazla nakilleri belirtmeye gayret ettik. Bu miktar bile toplam olarak yü (100) sayfayı aşmaktadır.

Bir sayfa ve daha az miktardaki nakillerin de ileride tesbit edilmesi sonucunda Mukaddime'nin kaynak tesbiti çalışması -Tedrîbu'r- Râvî bazında- tamamlanmış olacaktır. Ancak müellifin faydalanıp da yerinde beyan etmediği diğer kaynakların da mukayesesi, kendiliğinden zaruret arz etmektedir. Bunlar arasında doğrudan İbn Salâh'ın Mukaddimesi, Hâkim Nisâbü'rî'nin Ma'rifetu U'lûmi'l- Hadîs'i, Hatîb Bağdâdî'nin el- Kifâye fi 'İlmi'r- Rivâye'si, Kâdî 'Iyâz'ın el- İlm'â'ı, İrâkî'nin Elfiye'si ve nihayet Osmanlı medreselerinde çokça okutulmuş olan İbn Hacer'in Nuhbetü'l- Fiker ile Nüzhetü'n- Nazar adlı eserleri esas alınarak ciddi bir kaynakça tesbitini yapmayı düşünüyoruz.

En sonunda bir itirafta bulunmak gerekirse, Mukaddime'nin kaynakçası Tedrîb'ten ibaret edegildir elbette. Mukaddime sahibinin, Tedrîb'ten çok miktarda alıntı yapmış olduğunu tesbit etmemizin, diğer kaynakların da mukayese edilmesinin yolunu açması bakımından fayda sağladığına inanıyoruz.

Matter of Source of Tecrid-i Sarih Preface, Vol. II

Citation / ©- Atmaca, V. (2008). Matter of Source of Tecrid-I Sarih Preface, Vol. II. *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 8 (1), 109-127.

Abstract- *Following the studies in order to confirm our idea about the possibility that Tacrid-i Sarih accepted as the first work in the field of Hadith of Turkish Republic and Preface including extensive information on Hadith History and Methodology were taken from traditional Hadith Methodology Works, it was determined that there is information displaying similarities with Tadribu-r Ravi. Comparison study includes the determination of information seeming exactly as quotation in a page of similarities between two works. As a result it was seen that there are a lot of, nearly a page of, similarities.*

Key Words- *Ahmad Na'im, Tacrid, Tadrib, Suyuti.*